

„Sajnáltuk őket, éreztük, hogy ennek nem szabad így lennie és mégsem tehattünk semmit, ami lényegesen segített volna a nyomorgók során” – A Magyar Norma tevékenysége Beregszászban 1939–1944 között*

Maruszics Erik

történész, PhD hallgató, Debreceni Egyetem

A két világháború közötti Magyarországon elsőként Egerben, majd Debrecenben vezettek be egy jelentős eredményeket felmutató átfogó szegénytámogató rendszert. Az alábbi tanulmány ennek a rendszernek az általános bemutatására és elsősorban az 1938 és 1944 között Beregszászban történő alkalmazásának ismertetésére vállalkozik.

Az Egri és a Magyar Norma

Magyarország mint a „hárommillió koldus országa” – a meghatározás Oláh György 1928-ban megjelent munkája által vált ismertté,¹ a második világháborút követően pedig a marxista történetírás átvette ezt a jelzőt. A „hárommillió koldus országa” megnevezés egyértelmű túlzás, mindazonáltal az tagadhatatlan, hogy sokan tengődtek nehéz körülmények között a Magyar Királyságban. A szociális állapotok javítását megcélozva a két világháború közötti időszakban számos intézkedést hajtottak végre. Az 1920-as években a munkásság közel 80–90%-a részesült már betegségi és balesetbiztosításban. 1928-ban a városi munkásság számára bevezették a kötelező nyugdíjellátást, a nyolcórás munkaidőt, a fizetett szabadságot, 1938-tól kezdve pedig már gyermeknevelési pótlékot is kaptak. Ezek az intézkedések azonban nem érintették a mezőgazdaságban dolgozókat, s az öregségi biztosítást is csak 1938-ban terjesztették ki rájuk. A Horthy-korszak szociálpolitikájának egyik legnagyobb hiányossága azonban az volt, hogy nem vezették be a munkanélküli biztosítást, ehelyett a karitatív és az eseti szegénygondozás került előtérbe.² Ilyen eseti kezdeményezésnek indult 1927-ben Eger városában az Egri Norma is. A program keretein belül központosítani kívánták a szegénygondozást, hogy visszaszorítsák a nyilvános koldulást a városban. Az elképzelés Os- lay Oswald ferences rendi szerzetestől származott, aki az egyházi, önkormányzati

* A tanulmány elkészültét a Collegium Talentum programja támogatta.

¹ Oláh György: *Három millió koldus*. Magyar Jövő, Miskolc, 1928.

² Romsics Ignác: *A Horthy-korszak*. Helikon Kiadó, Budapest, 2018. 389–390.

és a társadalmi szolidaritásra építve akarta megoldani a kolduskérdést. A norma kifejezés a megélhetéshez szükséges élelem és egyéb közhasználati cikkek megállapítására vonatkozott. A rendszer működéséért három hivatal felelt. A Városi Szegénygondozó Hivatal az adminisztratív feladatokat látta el, itt vették nyilván tartásban a rászorulókat. A Szegényügyi Hivatal az önkormányzat megbízottjait, a vallási felekezetek képviselőit, illetve a civil támogatókat fogta össze, ők irányították együttesen a rendszert. A Szegénygondozó Nővérek Társulata tartotta a kapcsolatot a rászorulókkal, s rájuk hárult a feladat, hogy elkészítsék az úgynevezett környezettanulmányokat (szegénykatasztert), amelyek segítségével döntöttek a segélyezés formájáról és mértékéről, mindemellett a nővérek végezték a segélyek szétosztását is.³ A segélynek több formája volt: készpénz, tüzelő, élelmiszer stb. Az Egri Norma jelentősége a központosításban rejlett, amely lehetővé tette, hogy kiszűrjék azokat, akik több forrásból is részesültek a segélyezésből, és megátolta azt, hogy egyesek teljesen kimaradjanak belőle. Mindemellett összefogta az adakozni kívánó szervezeteket és személyeket.⁴

A modell lassan országos ismertségre tett szert, és több más városban is alkalmazni kezdték. Debrecen városa például 1935 novemberében határozott úgy, hogy „*rátér az egri rendszerre.*” Vay László főispán és Kölcsey Sándor polgármester nyílt levélben kérték a lakosság támogatását, s még azt is leszögezték, hogy az adományokból „*...egyetlen fillért sem fordítanak adminisztrációra.*” Mielőtt a helyi elit a nyilvánossághoz fordult volna, már tett bizonyos lépéseket annak érdekében, hogy biztos forrásokat szerezzenek a rendszer működtetésére. Erről tanúskodik az is, hogy a debreceni helyőrség tisztjei és altisztjei látszólag önkéntes felajánlást tettek, amelynek értelmében öt havi fizetésük egy százalékát adományozták a rászoruló támogatására. Az állami szolgálatban álló személyeket, ahogyan Debrecen vagy a későbbiekben Beregszász esetében is látni fogjuk – valójában a helyi szervek kérték fel az adományozásra. A szegénygondozás Debrecenben végül december 1-jén indult meg. Az adományok összegyűjtését a hatóság által kijelölt személyek végezték minden hónap elején, míg a segélyek eljuttatását és a szegények gondozását apácák és diakonisszák látták el.⁵ Az Egri Norma debreceni meghonosítása válaszreakció volt a városban megoldatlan koldulási és egyéb szociális problémákra. A Városok Lapja 1935 februárjában arról cikkezett, hogy 1934 decemberében és 1935 januárjában összesen 110 000 ingyen ebédet osztottak szét a városban, s 13 262 főt részesítettek ínségmunkában. A polgármester-

³ Stipta, István: *Adalék a Horthy-korszak szociális igazgatásának történetéhez: az Egri Norma.* In: Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica (79). Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016. 600–602.

⁴ Bódy Zsombor: *Magyarország társadalomtörténete a két világháború között.* Budapest, 2013. 128–130.

⁵ Városok Lapja, 1935. december 15. 25. szám. 535.

helyettes számtalanszor fordult az illetékes minisztériumhoz annak érdekében, hogy legalább engedjék el az építkezésekre kivetett pótdókat, amelynek az összegét a szociális helyzet javítására fordíthattak volna. Egy másik szemléletes példa a kenyérfogyasztás csökkenése, ami ahhoz vezetett, hogy Vargha Elemér polgármester-helyettes felvetette a kenyér árának szabályozását.⁶ A már említett Városok Lapja 1936 januárjában arról tájékoztatta az olvasóit, hogy „*Debrecen is megoldotta a kolduskérdést.*” A taglalt évben a lakosság 40 ezer pengőt ajánlott fel szegénygondozásra, s a város szociális ügyosztálya úgynevezett „*koldusellen-őröket*” foglalkoztatott, akik az utcákat járva figyeltek arra, hogy a kéregetők ne zavarják a járóelőket.⁷ A következő hónapban már 519 személynek biztosítottak lakhatást és élelmiszerellátást, sőt havi 4–12 pengő segélyben⁸ is részesítették a gondozottakat.⁹ Az Egri Norma Debrecenben végezetül az egyik pillére lett azon kezdeményezésnek, amelynek keretein belül a csecsemőkortól egészen az aggkorrig kívántak gondoskodni a rászorulókról. A szegény-, gyerek- és családvédelemmel foglalkozó intézményeket a debreceni Népházból koordinálták, amely magában foglalta a városi népjóléti hivatalt,¹⁰ a Stefánia Szövetség helyi fiókszervezetét,¹¹ az Országos Stefánia Szövetség által működtetett két anya- és csecsemővédő

⁶ Városok Lapja, 1935. március 1. 5. szám. 107.

⁷ Városok Lapja, 1936. január 15. 2. szám. 54.

⁸ Városok Lapja, 1936. február 1. 3. szám. 84.

⁹ Debrecenben az 1930-as években több karitatív egyesület is működött: Debreceni Jótékony Nőegylet, Debreceni Ágostai Hitvallású Evangélikus Női Filléregylet, Debreceni Ref. Elemi Iskolai Tanítók Segély Egylete, Debreceni Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete, Debreceni Nyugdíjas és Kegydíjas Tisztviselők és Alkalmazottak, ezek özvegyei és árvái Egyesülete, Szent Erzsébet Egyesület, Debreceni Izraelita Nőegylet, Debreceni Közjótékonsági Egyesület stb. Erről bővebben lásd: Gazdag István: *Egyesületek Debrecenben a harmincas években.* In. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVI. 91–102. Debrecen, 1989. 98–99. A felsorolás alapján látható, hogy a különböző vallási felekezetek és társadalmi csoportok többnyire csak a saját közegükre koncentráltak. Némileg ezért is volt más az Egri Norma, amely például vallási hovatartozástól függetlenül gondoskodott a rászorulókról, bár azt is hozzá kell tenni, hogy a kezdeményezés részint éppen annyira specifikus volt a maga nemében, mint az említett szervezetek, hiszen egy adott csoportról kívánt gondoskodni – a magatehetetlen, koldussorsra jutott személyekről.

¹⁰ A városi népjóléti hivatal felügyelte a debreceni szegényházat, s ide tartozott a szegénygondozás feladatköre is. Továbbá a Népház adott otthont a hivatal által működtetett népfürdőnek, népkonyhának, napközi gyermekotthonnak és nyári gyermekjátzóterének is, de a szükségmunkák során akár műhelyeket is létesítettek az épületben.

¹¹ A Stefánia Szövetség debreceni fiókszervezete anya- és csecsemőotthont, napközit, bölcsődét, valamint tejkonyhát is üzemeltetett a Népházban.

intézetet (a városban összesen hat volt), illetve a Debreceni Közjótékonyági Egyesületet.¹²

Az Egri Norma végül – Petró Kálmán független parlamenti képviselőnek köszönhetően (a nyilvánosság előtt rendszeresen kiemelte a modell eredményeit) – országos szintű kezdeményezéssé nőtte ki magát. Kozma Miklós belügyminiszter 1936-ban kiadott egy rendeletet: „*a könyöradomány gyűjtésének, koldulásnak, továbbá a munkaképtelen szegények és munkanélküli inségesek támogatásának szabályozásáról.*”¹³ A rendelet értelmében az úgynevezett Magyar Norma bevezetését a városok számára kötelezővé, míg a nagyközségeknek ajánlottá tette. A kezdeményezést számos más település átvette a továbbiakban: Esztergom, Baja, Szolnok, Veszprém, Vác, Sátoraljaújhely stb. Igaz, a kivitelezés és a segélyezés formájában is voltak eltérések, ezért is érvel tanulmányában Bartal Anna Mária amellett, hogy inkább sajátos városi normákról van szó, mintsem egy egységesen centralizált szegénygondozó modellről.¹⁴ Ilyen sajátos elképzelés volt például a Komáromi Norma, ami a mezőgazdasági munkások életkörülményeit szerette volna javítani.¹⁵

A csehszlovák időszak és az első bécsi döntés

Beregszász gazdasági vonzáskörzete a Párizs környéki békék következtében lényegesen lecsökkent.¹⁶ Az államfordulatot követően pedig számos kedvezőtlen közigazgatási intézkedés érte a települést. 1921-ben megyeközponti, majd 1923-ban városi státuszát veszítette el. A dualizmus során Beregszász legjelentősebb felvásárló erejét a városban működő különféle hivatalok közszolgái képezték, a hivatalok elvesztése pedig további jövedelemkiesést jelentett a településre nézve. A költségvetés szűkössége számos további problémát szült. A település vezetőségének például már az is komoly gondot okozott, hogy hivatásos tűzoltóságot tart-

¹² A Debreceni Közjótékonyági Egyesület szülőotthont és gyermekkórházat tartott fenn az épületben, illetve egy tüdőbeteggondozó intézetet a városban. Ezekről bővebben lásd: Városok Lapja, 1937. március 1. 5. szám. 142–143.

¹³ Magyarország Rendeletek Tára 1867–1945: 211. A m. kir. belügyminiszter 1936. évi 172.000. számú rendelete, a könyöradomány gyűjtésnek, koldulásnak, továbbá a munkaképtelen szegények és munkanélküli inségesek támogatásának szabályozásáról. 760.

¹⁴ Bartal Anna Mária: *Ki volt a szegény? Gondolatok a két háború közötti magyar szociálpolitikáról az Egri és a Magyar Norma kapcsán*, Valóság 1996. 12. szám. 30–33.

¹⁵ Csöppös István: *Komáromi norma: egy szociálpolitikai kísérlet*. Századok, 1992. (126. évf.) 2. szám. 267.

¹⁶ Szakál Imre: *Beregszász és az első világháborút követő hatalomváltás*. In: Benő Attila, Gúti Erika, Juhász Dezső, Szothák Szilvia, Terbe Erika, Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai*. Törökbálint: Termini Egyesület, 2017. 235.

sanak fenn, ezért önkénteseket toboroztak, a felszerelések beszerzésére pedig nyilvános gyűjtést szerveztek, amibe a környező falvakat is kénytelenek voltak bevonni.¹⁷ Ortutay Jenő elöljáróvá való megválasztását követően a Prágai Magyar Hírlapnak adott interjújában nem véletlenül tért ki a településen uralkodó nehéz körülményekre: „...*a nyomort mindenütt megszüntetni, vagy enyhíteni a célokat. Régi tervem a szegényház felépítése...*”¹⁸ A két világháború közötti időszakban a munkanélküliek száma is folyamatosan növekedett. Több gyár is beszüntette a tevékenységét, mint például a téglagyár. Hogy csökkentsék az elbocsátott munkások terheit ingyen népkonyhát állítottak fel számukra.¹⁹ A nehézségek ellenére a csehszlovák időszakban történtek pozitív változások is a településen, kórház- és útépitések, valamint bővítették az energiaellátást, de ettől függetlenül a munkanélküliség és a szegénykérdés továbbra is megoldatlan maradt. Bár megpróbálták kezelni ezeket a problémákat, működött a vöröskereszt, a városi költségvetésből pedig finanszírozták az árvákat és a szegény tanulók költségeit, de az intézkedések nem voltak átfogók, és nem érintették a rászorulókat egészét.

Az 1938. november 2-án aláírt első bécsi döntés értelmében a Csehszlovák Köztársaság 1 523 km² területet engedett át Podkarpatszka Ruszból a Magyar Királyságnak.²⁰ A visszatérő magyar hatalom tisztában volt a visszacsatolt területek elmaradottságával, ezért még a bécsi döntést megelőzően elkezdtek kidolgozni egy nagyszabású társadalmi és szociálpolitikai kezdeményezést, az úgynevezett Magyar a Magyarért Mozgalmat. A szociális helyzet azonban rosszabb volt, mint ahogyan azt előzetesen felmérték, ennek következtében pedig a visszacsatolás utáni eufória alább hagyott, s egyre feszültebb hangulat lett úrrá a lakosság körében. Ennek több oka is volt. Egyrészt a csehszlovák államnak átfogóbb szociálpolitikai intézkedései voltak, mint a Magyar Királyságnak – már 1918-ban bevezették a munkanélküli biztosítást például, mindemellett bevezetésre került a 8 órás munkanap, valamint olyan kezdeményezéseket indítottak, mint az állami lakásépítési program. Másrészt a csehszlovák kormány a revízió előtti időszakban elkezdte kivonni a tőkét azokról a területekről, amelyekről úgy gondolták, hogy el fognak veszíteni, így több gyárat is leszereltek, és először a magyar nemzetiségű munkásokat bocsátották el. A kivonulás előtti napokban a csehszlovák katonák számos településen rekvirálásba kezdtek, amelynek következtében élelmiszerhiány alakult ki egyes helyeken. Kedvezőtlenül alakult a valuta árfolyama is: míg

¹⁷ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban: KTÁL), Notárský úrad pro město Berehovo, Fond 108, op. 7. od.zb. 199. 88, 90, 158.

¹⁸ Prágai Magyar Hírlap, 1928. június 20. 1767. szám. 6.

¹⁹ Bellyei László: *Beregszász*. Szerk. Csátár István – Ölvedi János: A visszatért Felvidék és Nógrád megye adattára. Budapest, Mahr Ottó és Tsa "Rákóczi" Könyvkiadóvállalata, 1939. 379.

²⁰ Fedinec Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja 1938–1944*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2015. 42.

korábban öt koronáért lehetett egy pengőt venni, a bécsi döntést követően már hét koronát kértek egy pengőért.²¹ A Magyar a Magyarért Mozgalom családok ezrein segített és fontos szerepet játszott a visszatért területek integrációjában, de a program finanszírozására létrehozott alap kiürült, a problémák viszont maradtak. A szegénykérdés és koldulás felszámolásának érdekében a Magyar Norma intézményét több visszatért településen is bevezették, Ungváron, Munkácson és Beregszászban is.²²

A Magyar Norma tevékenysége Beregszászban 1939 és 1944 között

Beregszászban a Magyar Norma 1939. július 1-én került bevezetésre,²³ de a település vezetősége már korábban elkezdte a munkát, hogy támogatókat találjanak a program finanszírozására: „*Beregszász minden polgárától önként megajánlott koldulásmegváltásra havi illetéket szed, amit az illető nevére kiállított külön könyvecskében nyugtáz. - Az így beszédett önkéntes adóból történik aztán a koldusok eltartása, ami természetesen együtt jár azzal, hogy a koldulást az egész város területén a legszigorúbban eltiltják.*”²⁴ A Magyar Norma beregszászi ügyvezetője, Krokovay Károly lett, aki egyben a Szegénygondozó Hivatalt is vezette. A Szegényügyi Bizottság élére dr. Hubay Kálmán, a város polgármestere került. A rászorulókat ellátásának a mértékét az ügynevezett Igénymegállapító Bizottság végezte, amely havonta ülésezett.²⁵ A gondozottakat rászorultságuk alapján hét osztályba sorolták, nemcsak élelmiszert kaptak, de tüzfát, szállást, és egyesek némi pénzügyi segílyt is. A Magyar Norma alapjából szobákat béreltek a rászorulóknak²⁶, ahová kettesével-hármasával voltak elszállásolva: „*Tóth bácsi például az öreg Hégerrel lakik, aki már 96 éves, így aztán bátyámnak szólítja, mert ő még csak kettővel haladta meg a 80-at.*”²⁷ A gondozónők látták el a szegényeket, ők vitték el az élelmiszert vagy élelmiszer-utalványokat, de a magatehetetlen rászorulókra akár mostak, főztek és takarítottak is, illetve ápolták őket: „*A szegénygon-*

²¹ Hámori Péter: *Kísérlet a visszacsatolt felvidéki területek társadalmi és szociális integrálására: A Magyar a Magyarért Mozgalom története (1938–1940)*. Századok, 2001. (135. évf.) 3. szám. 569–587.

²² Simon Attila: *Magyar idők a felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2014. 28.

²³ KTÁL, Beregszász megyei város polgármesterének iratai, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 1.

²⁴ Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918–1944*. Nostra Tempora sorozat 7. kötete – Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2002. 325.

²⁵ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 1–2.

²⁶ A gondozottak számának növekedésének következtében egy barakkot is felállítottak a beregszászi népkertben, ahova ideiglenesen helyezték el a rászorulókat, erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 847. 13.

²⁷ Az Őslakó, 1939. augusztus 6. 32. szám. 3

dozó Nővérek a szegények anyja, testvére, sőt orvosa és lelki vigasztalója is egyúttal.”²⁸ Szintén a gondozónők készítettek el a környezettanulmányokat, amelyeket az Igénymegállapító Bizottságnak juttattak el. A gondozók vallási hovatartozás alapján²⁹ gondoskodtak a szegényekről, külön a római és görögkatolikusokról, külön a reformátusokról és az izraelita közösség tagjairól. A program indulásakor felhasználták a Magyar a Magyarért Mozgalom által készített szegénykatasztereket, az ismeretlen vagy szemérmes rászorulókat pedig felkutatták. A szegénygondozás fedezése Beregszászban is több forrásból tevődött össze. A program elindítása előtt a település vezetősége személyesen keresett fel több hivatalt, hogy anyagi támogatást szerezzenek. A Magyar Kir. Honvéd állomásparancsnokság tisztjei és altisztjei havi 47 pengőt ajánlottak fel például, de megkeresték a főszolgabírói, illetve a törvényszék hivatalnokait is.³⁰ A Magyar Norma működtetéséhez a város és a vallási felekezetek is hozzájárultak, de a kiadásokat elsősorban a közadományokból fedezték. Az adományok begyűjtését a gondozók, illetve a gyűjtőhölgyek végezték és az úgynevezett gyűjtőkönyvek segítségével regisztrálták.³¹ Egy-egy ünnep során a városban működő egyéb társadalmi szervezetek, mint a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, a Karitás Egyesület, vagy a Református Asszonykör is támogatta a Magyar Normát különböző felajánlásokkal.³² A Norma bevezetését és kezdeti sikereit örömmel propagálták a közvélemény felé is: „Beregszászon már nem koldulnak az elesett emberek. A város, közelebből a városi közigazgatás keretében működő úgynevezett Magyar Norma tartja el valamennyijüket.”³³ Ennek ellenére Krokovay Károly egyik beszámolójában leszögezte, hogy „a lakosság zaklatása teljesen nem szűnt meg.” A Magyar Norma bevezetése a kezdeti időszakban képes volt eredményeket felmutatni, és kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy segítsék azokat, akik magatehetetlenek vagy teljesen nincstelenek voltak. A sajtóforrások betekintést nyújtanak néhány szélsőséges esetben. Ilyen volt például az is, amikor a gondozók egy kamrában bukkantak rá valakire, akit a

²⁸ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 15. 9.

²⁹ A város szerződést kötött a Ferences Szegénygondozó Nővérek Kongregációjával és a Beregszászi Római Katolikus Egyházközséggel arról, hogy két ferences nővért fogadnak fel a Beregszászban élő római és görögkatolikus, valamint görögkeleti felekezetekhez tartozó szegények gondozására. A nővérek bérét ekkor (1939. június 24-én) havi 80 pengőben határoztak meg, s további 20 pengőt kaptak lakbérre, amit a városi szegénygondozói alaptól finanszíroztak. Az egyéb kiadásokat, mint például az útiköltségeket a Beregszászi Római Katolikus Egyházközség állta. Erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 15. 9–10. A zsidó származású rászorulókkal Jakobovics Sándorné foglalkozott, akivel szintén szerződést kötött a város, míg a református nincsentelenek gondozását két diakonissza látta el, erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 11. 1.

³⁰ KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 391. 1–2.

³¹ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 2–4.

³² KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 1275. 16–22.

³³ Az Őslakó, 1939. augusztus 6. 32. szám. 3.

ház tulajdonosa erőszakkal tartott ott, arra hivatkozva, hogy „...*az már annyira oda szokott, hogy az idegenben még fel találja akasztani magát.*” Valójában arról volt szó, hogy a háztulajdonos igényt tartott az udvarán élő hajléktalan megtakarításaira, aki több év alatt körülbelül kétezer pengőt kéregetett össze, és a pénzt az egyik helyi bankban tartotta.³⁴

A Magyar Norma a kezdeti sikerek ellenére nem tudta megoldani a kolduskérdést, ennek elsődleges oka pedig az anyagi források hiánya volt. 1940 februárjában még a bevételek növekedéséről tájékoztatták a nyilvánosságot,³⁵ illetve a program fontosságát hangsúlyozták: „*A Magyar Norma minden teljesen nincstelen és egyedülálló szegényt igyekszik ellátni és sokakat állított vissza a szennyből, a fertőből emberi méltóságára, megmentve őket az idő előtti elpusztulástól.*”³⁶ A későbbiekben viszont a bevételek, már egyre kevésbé tudták fedezni a kiadásokat. Míg 1939-ben 1 780 személy adakozott, és 75 gyűjtőkönyv volt forgalomban, addig 1940-ben már csak 1 680 személy adakozott, és 64 gyűjtőkönyv maradt forgalomban.³⁷ Több váratlan kiadás is nehezítette körülményeket. 1940 január-februárjában kénytelenek voltak például növelni a kiutalt tüzelő mennyiségét, illetve 40–50 szegényt a népkonyhán étkeztetni. Krokovay Károly kérte a város vezetését, hogy az évi 4 800 pengős támogatást növeljék 6 450-re, mivel a Magyar Norma számos feladatot átvett a településtől. A várostól érkező támogatás mértékének növelésére egyértelműen szükség volt, mivel állandó jelleggel volt 25 ember, akiről a Magyar Norma nem tudott gondoskodni a tőkehiány miatt. Krokovay azt is nehezményezte, hogy a törvény értelmében nem számolhattak volna fel kezelési költséget, még a gondozók fizetésére sem. A gondozók ugyanis nem önkéntes tevékenységet végeztek, hanem fizetésért dolgoztak, amely az 1942-es költségvetési tervezet szerint 6 ezer pengőbe került. Hubay Kálmán polgármester végül elrendelte, hogy 1941-től ezer pengővel növeljék a hozzájárulást a város részéről, de ez közel sem volt már elégséges. A kerethiány miatt nem tudták bővíteni a támogatottak létszámát, de a rászorulókat sem akarták magukra hagyni, ezért egyszeri rendkívüli segílyt utaltak ki számukra.³⁸ A polgármester a vallási felekezetek vezetőit is felkérte, hogy ösztönözzék a híveket a további adakozásra.³⁹ A Görögkatolikus Lelkészi Hivatal azonban jelezte, hogy nem tudják növelni a hozzájárulás mértékét, mivel a saját költségeiket sem képesek fedezni maradéktalanul.⁴⁰ Az 1941-es év további terheket rótt, nemcsak a településre, hanem

³⁴ Az Őslakó, 1939. augusztus 23. 33. szám. 3.

³⁵ Kárpáti Magyar Gazda, 1940, március 17. 10. szám. 4.

³⁶ Kárpátalja, 1940. február 25. 8. szám. 3.

³⁷ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 232. 11, 48.

³⁸ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 232. 21–48.

³⁹ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 34.

⁴⁰ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 333. 7.

az egész országra, mivel 1941. június 27-én a Magyar Királyság belépett a háborúba.⁴¹

Év	Bevétel	Kiadás
1939	13 860 pengő és 32 fillér	12 857 pengő és 63 fillér
1940	26 451 pengő és 2 fillér	29 608 pengő és 59 fillér
1941. I. félév	13 314 pengő és 11 fillér	13 701 pengő és 14 fillér
1942	n.a.	n.a.
1943	38 824 pengő és 43 fillér	37 572 pengő 35 fillér

1. táblázat:

A Magyar Norma bevételei és kiadásai 1939 és 1943 között

Források: KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 1–5., KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 232. 11, 49., KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 333. 21., KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 462. 31.

A Magyar Norma költségvetéséről és kiadásairól – részletes források csupán az 1939 és 1941 közötti időszakról, illetve az 1943-as évről maradtak ránk. A táblázatban szereplő adatokból pedig látható, hogy a kiadások fokozatosan meghaladták a bevételeket, ami költségvetési hiányt okozott a Normánál. 1941-ben már csak 50 gyűjtőkönyv volt forgalomban, és az adakozók száma, még ha nem is drasztikusan, de tovább csökkent 1 677 főre. 1940 első felében a hivatalok és a gyűjtőkönyvekből származó adományok összege 9 064 pengő volt, addig ez a szám 1941-re 8 401 pengőre apadt. Az egyházi hozzájárulás mértéke váltakozó volt: 1940-ben összesen 1 445 pengőt adományoztak, ezzel szemben 1941 első felében már csak 1 245-öt. A város hozzájárulása 2 400-ról csupán 2 800 pengőre nőtt 1941-re, annak ellenére, hogy Hubay Kálmán ezer pengővel szeretne volna növelni a támogatás mértékét. A hozzájárulások mértéke pedig hiába növekedett egyes szegmensekben, ha az előző évi hiányt is fedezniük kellett. A Magyar Norma működtetésének egyik központi problémája az volt, hogy a hozzájárulások mértékét a külső tényezők határozták meg, és csupán a város részéről érkezett fix támogatás, amely közel sem volt elégséges.⁴² Az 1942-es költségvetési tervezet alapján 32 102 pengőre lett volna szükség a kiadások teljes fedezésére, illetve arra, hogy további 25 embert vegyenek fel a programba.⁴³ Az 1942-es bevételekről nem rendelkezünk forrásokkal, egyes kiadásokról viszont igen. 1942 első felében már 6 365 pengő hiányt sikerült felhalmozni, bár Krokovay Károly kalkulációi alapján a gyűjtőkönyvekből 4 000 pengő bevételt vártak még, de ezt csak akkor tudták volna igénybe venni, ha rendezték volna a tartozásokat. 1942 októberében annak érdekében, hogy el tudják látni a rászorulókat, más helyről vontak el forrásokat, illetve pótköltségvetést készítettek a hiányfedezésre, de még így is fennmaradt

⁴¹ Romsics Ignác: *Magyarország története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017. 169.

⁴² KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 333. 21.

⁴³ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 333. 1–3.

350 pengő tartozás. A megoldatlan anyagi kérdések következtében a polgármester felvetette a Magyar Norma felszámolásának a lehetőségét: „*Felhívom a Magyar Norma vezetőséget, hogy a szegénygondozókat utasítsa a Magyar Norma adományainak a növelésére, mert ha a társadalmi hozzájárulás nem lesz kielégítő, úgy a Magyar Norma szerinti szegénygondozást kénytelen lennék megszüntetni.*”⁴⁴ A polgármester további drasztikus intézkedéseket sürgetett, mint például, hogy vizsgálják felül a környezettanulmányokat. Ezáltal akarták megvonni a segélyezést azoktól a rászorulóktól, akiknek volt megfelelő jövedelemmel rendelkező hozzátartozójuk.⁴⁵ A Magyar Normát végül nem számolták fel, és az 1943-as évben is tovább folytatta tevékenységét⁴⁶, sőt egyes levéltári források alapján egészen 1944 októberéig – tehát a magyar közigazgatás utolsó hónapjában is gondoskodtak a rászorulókról.⁴⁷

A modellt számos kritika is érte, de ezek elsősorban abból adódtak, hogy sokan félreértelmezték a Magyar Norma „*feladatköreit.*” A Norma csak azokról gondoskodott, akik magatehetetlenek voltak, és már nem rendelkeztek közvetlen hozzátartozókkal. Egy másik lényeges tényező, hogy csak azon a településen voltak kötelesek ellátni a rászorulókat, ahol bevezetésre került a modell (adott esetben Beregszászban), s a környező falvakban lévő koldusok megsegítése már nem a beregszászi Norma feladata volt (erre az anyagi lehetőségek sem voltak meg), még ha ez egy kicsit erősen is hangzik. A környező falvakból átjártak koldulni Beregszászba, így egyes körökben felmerült az a lehetőség, hogy a város határán kívül lévő rászorulókról is a helyi Norma gondoskodhatna. Egy másik kritika során azt nehezményezték, hogy a Magyar Norma nem gondoskodott a kolduló roma gyerekekről, amellyel kapcsolatban a következő álláspont fogalmazódott meg: „*... a rendszertelen adakozással a szülőket rontjuk el ha a gyermeknevelés Isten adta terhétől fillérinkkel mentesíteni próbáljuk.*”⁴⁸ Máskor maga a város használta fel a Normát olyan kérdések megoldására, ami eredetileg nem tartozott annak hatáskörébe. 1943-ban (az előkészületek már 1942 őszén megkezdődtek) a város egyfajta kényszerszegregációba kezdett, s a folyamatba bevonták a Magyar Norma intézményét is. Faji alapon elkezdték a „*Cigánytáborban lakó nem cigány fajhoz tartozók kitelepítését.*” A fajvédő intézkedések mögött azon elgondolás állt, hogy a csehszlovák hatóságok szándékosan hagyták, hogy „*...a nem cigány fajhoz tartozó szegény sorsban élő magyarságot a cigányok közé engedte letelepedni, ahol*

⁴⁴ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 450. 1–5.

⁴⁵ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 450. 5–21.

⁴⁶ A város 1943 áprilisában élelmiszerre és lakbérre 160 pengőt utalt ki a Magyar Norma részére, erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 43. 1–3.

⁴⁷ A rendőrkapitányság alkalmazottai még 1944 októberében is támogatták a Normát, erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 1513. 1.

⁴⁸ KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 43. 53.

*pusztulásra vannak kárhozthatva.*⁴⁹ A kitelepítések mellett büntetőjogi felelősség alá vonták azokat, akik a „*cigánytáborban*” kívántak letelepedni. A Magyar Normára az a feladat hárult, hogy akár a karhatalom által kitelepített személyek számára lakhatást biztosítsanak. A jelenlegi ismereteink szerint 14–15 személyt érintettek az intézkedések, és a kitelepítettek között több özvegyet találunk, illetve olyan egyéneket, akik rossz körülmények között, kunyhókban éltek.⁵⁰ A zsidó lakosság deportálását követően egyeseknek „*zsidó-lakás lett igényelve.*”⁵¹

Év	A gondozottak száma
1939	136–151
1940	143–164
1941	135–143
1942	n.a.
1943	160
1944	23 ⁵²

2. táblázat:

A Magyar Norma által gondozottak száma 1939 és 1944 között

Források: KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 824. 3., KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 232. 14., KTÁL, Fond 67, op. 3. od.zb. 333. 21., Kárpáti Híradó, 1943. október 10. 229. szám. 1.

A Magyar Norma a beregszászi társadalom azon szegmensének nyújtott segítséget, akik már nem tudtak önerőből gondoskodni magukról, nekik ételt, ruhát és szállást biztosítottak, ezzel kiemelve őket a nyomorból és a mindennapi nélkülözésből. Az utcán egyedül tengődő és kolduló rászorulóknak olyan gondoskodó közegekbe kerültek, ahol bizonyos esetekben halálukig ápolták őket, mind testileg, mind pedig lelkileg, sőt akár a haláluk után is, mivel a Magyar Norma gondoskodott az elhunytak temetéséről, illetve azok nyughelyéről is. A kezdeményezés azonban csak tüneti kezelést nyújtott, még annak ellenére is, hogy szinte minden évben több mint száz emberről gondoskodtak. A Norma bevezetését követően sem tűntek el a koldulók az utcáról, sőt egyesek már megszokásból kéregettek, nem beszélve azokról a személyekről, akikről a tőkehiány következtében nem tudtak

⁴⁹ KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 1457. 51.

⁵⁰ KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 1457. 1–117.

⁵¹ KTÁL, Fond 67, op. 1. od.zb. 1457. 48.

⁵² 1944 áprilisában a fokozódó háborús körülmények következtében ismét elrendelték a segélyezésben részesülő személyek jogosultságának felülvizsgálatát. Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy a táblázatban szereplő adat csak az 1944 májusi időszakra vonatkozik. A gondozottak számának drasztikus csökkenése mögött nem kizárólagosan a nehezedő körülmények álltak, hanem a zsidó lakosság gettósítása, majd pedig deportálása. Erről bővebben lásd: KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 246. 24–26.

gondoskodni, és csak várólistára kerültek.⁵³ Ez nem jelentette azt, hogy ezeket az embereket magukra hagyták volna, nekik gyakran rendkívüli segély címén utaltak ki némi készpénzt, de egész évben már nem tudtak gondoskodni róluk. A Magyar Norma elsősorban a társadalmi szolidaritásra épített, az adományokat összegyűjtötte, majd pedig elosztotta, ezzel pedig bizonyos mértékben levettek némi terhet az önkormányzat válláról. Huzamosabb ideig azonban nem lehetett a modellt fenntartani csak társadalmi hozzájárulásból, hiszen számos külső tényező befolyásolta az adakozás mértékét, s Beregszász esetében, mint ahogyan sok más helyen is, az idő előrehaladtával csökkent az adakozási kedv. A háború, az infláció, az árak növekedése mind olyan tényezők voltak, amelyek hatással voltak a közhangulatra.⁵⁴ Beregszász népessége az 1941-es népszámlálás szerint 19 373 fő volt, amelyből 1 780–1 677 személy adakozott, ez a település lakosságának a 9,1%–8,6%-át jelentette.⁵⁵ Az adakozás mértéke persze eltérő volt, egyesek akár 10 pengővel is támogatták a Magyar Normát, mások néhány fillérrel járultak hozzá, és akadtak, akik végig bizalmatlanok maradtak a kezdeményezéssel szemben. A településen 1943-ban 1 363 rászoruló családot tartottak nyilván, ez 5 470 embert jelentett, akiről szintén gondoskodni kellett valamilyen formában.⁵⁶ A Magyar Norma működésének zálogát a biztos jövedelemforrások jelentették volna, de a városnak erre maradéktalanul nem volt meg a lehetősége, és a számos probléma miatt nem tudták növelni a támogatás mértékét, így a program a sikerei ellenére nem tudott átfogó kezdeményezésé válni.

⁵³ KTÁL, Fond 67, op. 2. od.zb. 333. 1.

⁵⁴ Kárpátalja, 1941. augusztus 18. 32. szám. 1

⁵⁵ 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községenként (Országhatáron kívüli terület). Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1990. 26.

⁵⁶ Kárpáti Híradó, 1943. október 10. 229. szám. 1.